

Koós Csenge

HOGYAN LETTEM GIZIKE?

RADNÓTI MIKLÓS SZÍNHÁZ: 3TÉL
(REND. ALFÖLDI RÓBERT)

„Az átzuhanás, az megterhelő.”* Főleg, amikor a tikkasztó szicíliai hegyekből egy jól hűtött budapesti próbateremben történik. Ez az éles kontraszt és az olasz nyári munka segített abban, hogy képes legyek csendes és elkötelezett megfigyelője lenni a körülöttem zajló eseményeknek. Az a megtiszteltetés ért, hogy a *3Tél* próbafolyamatát nézhettem végig a budapesti Radnóti Miklós Színházban mint dramaturgygyakornok, később Gizike.

Koós Csenge vagyok, marosvásárhelyi teatrológia szakos hallgató, és ez itt az én első próbanaplóm.

Alföldi Róbert rendezésében mutatta be a színház Tena Štivičić kortárs horvát író nő drámáját, a *3Telet*. A Kos család három (pontosabban négy) generációjának életébe látunk bele, Horvátország elmúlt száz évének legmeghatározóbb történelmi pillanataiban. A darab fő konfliktusforrása maga a helyszín, Kosék otthona. Kit illet az eredetileg arisztokraták által épített ház a kommunista Jugoszlávia megszűnése után, az új kapitalizmusban? A magyar közönség könnyen kapcsolódhat a darabhoz, mert átítatja a középkelet-európai lét „romantikája”. Mindenki magára vagy szeretteire ismerhet a karakterek valamelyikében. Ez a fajta személyesség ragadta meg leginkább a rendező figyelmét. Alföldi koncepciójában a helyszín mint állandóság jelenik meg. A házból otthon válik, az otthon pedig óhatatlanul magába szívja a család majd’ száz éven át felhalmozott emlékeit, élményeit. Szerelem, születés, halál, elégtétel, emberség, megbocsátás, nevetés, agresszió, „eper, puncs, háború”**, gyász, kiskutya, húsleves, rétes, nagyszülőállat, cigarettafüst tölti meg az elmúlt száz évben szinte mit sem változott lakást. A felgyorsult világban minden karakter görcsösen próbál belekapaszkodni valami megnyugtatóan ismerősbe, otthonosba, aminek talán már csak az emléke

* Idézet Nádasdy Ádám *Maradni maradni* című verséből.

** Idézet Örkény István *Nézzünk bizakodva a jövőbe!* című egyperceséből.

maradt. A ház végül lassan magába szívja és (mint az előadásban használt nátriumlámpa) kifakítja azt is, ami igazán fontos: a benne élő családot.

A színház idei évadtervének ismertetésekor Kováts Adél igazgató, a darabban Karolina Amrušt megformáló színésznő a *3Telet* Csehov drámáihoz hasonlította. Örültem a megállapításnak, mert az olvasópróba után magamban én is ezt fogalmaztam meg. Nagyon izgalmas volt megfigyelni, hogyan nyúlnak a realista kulcsban fogalmazó szöveghez a tapasztalt színészek. Játékkedvvel és könnyedén teljesítették, amit a rendező elvárt tőlük. Ez annak is köszönhető, hogy a csapat nagy része már játszott Alföldivel, illetve általa rendezett előadásban. Akiknek még nem volt tapasztalatuk vele, azok is hihetetlen lelkierejűvel, türelemmel és alázattal dolgoztak, minden kreatív energiájukat magukkal hozva.***

Zöldfülűként a színházi hierarchiához úgy viszonyultam, mint más a repülőgép-balesetekhez: „ez velem úgysem történik meg”. Emiatt érdekes volt látni, hogyan működik a rendezői színház. Kováts Adél választása azért esett Alföldre, mert meglátása szerint a *3Tél* jó színészvezető-képességgel megáldott rendezőt igényel. Határozottabb embert nem is találhatott volna. Alföldi erős vízióval és véleményel indította el a próbafolyamatot. Egyetlen olvasópróbát követően elkezdte a rendelkezést, először a próbaterebben, később a színpadon. A következő szakasz a zsinórpróbáké volt, azaz a készülő előadást egyben próbálták általában naponta kétszer egészen a premierig.

A díszlet már az olvasópróbára kész volt. Lenyűgözőtt a háttér munkások teljesítménye. Az ő koncentrációjuk bizony felér a színészekével. Ha ők nincsenek, ez az előadás nem tud megvalósulni. Peti, Mátyássy Péter kellek precizitása olyan apró részletekre is kiterjedt, amelyek a nézők számára láthatatlanok. (Ha valamit hozzáadtam ehhez az előadáshoz, az a neki szánt meglepetés volt: Peti kitalálta, hogy az előadásban „játészó” cigi szerb csempészárú, én pedig szereztem egy cirill betűs cigarettásdobozt.) Az egyik jelenetben fényképezésre kerül sor. A határozott rendezői elképzelés szerint a lángok magasra csapnak fel a vödörből, és Berényi Nóra teljes monológja alatt égnek. Peti erre is tudott megoldást találni.

Megértettem, mit jelent a színházi profizmus. Definiálni még nem vagyok képes, de felismerem. Profizmus, amikor a színész koncentrációja egy

*** Alföldi Róbert online mesterkurzusa egyebek közt arról, hogy milyen elköteleződéssel, munkamorállal kell az alkotónak részt vennie a színházi munkafolyamatban: <https://youtu.be/h8hqaGm1jjo?si=P2O7NSeC8ZcIDrqt> (2018. 10. 09.)

szempillantás alatt megy fel nulláról százra a próbakezdés pillanatában. Profizmus, amikor a színész – Alföldi Róbert szavaival – „rugalmas lélek”: instrukcióra sír, instrukcióra nevet. Profizmus, amikor a stáb egy váratlan kérésre azonnal pontos megoldást hoz. Profizmus, amikor a feszített próbafolyamatban valaki megkérdezi a dramaturggyakornokot, hogy érzi magát, esetleg, hogy mi a véleménye.

Az egyetemen az egyik legfontosabb lecke, amit megtanultam, hogy a dramaturg feladata (többek között) a kérdezés. Gyakornokként felém ez nem volt elvárás. Ennek ellenére a fejemben cikáztak azok a kérdések és megfontolások, amelyek egyébként a próbafolyamat során nagyrészt terütekre is kerültek. Ilyen volt például „a nagy cici-kérdés”.

1945-ben járunk. A nátriumlámpa szépiára festi Berényi Nóra Blanka színésznő fiatal arcát, tökéletes megvilágításba helyezve finom és érzékeny játékát, amivel megformálja Ruža Kralj volt partizánnot. Ruža fiatal asszony, kezdő édesanya, aki reményei szerint a második világháború megpróbáltatásai után végre megnyugvásra talál. Férje, Alexandar Kralj (Bodoky Márk) feleségével ellentétben a történelem vesztes oldalán harcolt, és hadifogságba került. Ruža a párt hűséges tagjaként és kapcsolati tőkéjének köszönhetően kiszabadította férjét. A sok külön töltött idő, a férj féltékenysége és a különböző traumák próbára teszik kapcsolatukat. Veszekedésük során Ruža a sarkára áll. Válaszút elé állítja Alexandart: a férfi vagy megbízik benne, és elhiszi végre, hogy az övé a gyermek, vagy Ruža elhagyja őt. Monológjában elmondja férjének, hogyan bujkált gyerekeivel a nácik elől. „[...] Az utolsó pillanatban kivettem a cicimet, a szájába nyomtam a bimbót, és ő szopni kezdett, mint egy kisangyal.” A *cici* és a *bimbó*, ezek a darab egyébként egyáltalán nem vulgáris szövegkörnyezetétől élesen elütő, kortárs hangzású és óhatatlanul másik konnotációt hordozó szavak nekem bántották a fülemet az olvasópróbán. A „bimbótól” szerencsére hamar és könnyedén búcsúztunk el, de „a nagy cici kérdés” – kis retorikai túlzással élve – csaknem a főpróbáig baljós szürke felhőként lebegett a fejünk felett. Akkor aztán az egyik megbeszélésen elszabadultak a kedélyek, és két pártra szakadtak a színészek. Bár az öblös férfihangok mind *cicit* kiabáltak, a választás végül a mellre esett.

Felfedezni véltem néhány finomításra szoruló mondatot. Megerősítést a darabban a Márkót alakító színésztől, Nagy Márktól kaptam. Az ő horvát nyelvtudása elengedhetetlennek bizonyult a próbafolyamat során, kivívva ezzel a rendező tiszteletét. Így amikor a „kedves tőled, hogy ilyen szívélyesen viselkedsz velem” mondatát az angol és horvát szöveg alapján „szép, hogy